

«Η ΔΥΣΗ» ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΤΟΥ ΚΟΣΟΒΟΥ*

Στέφανος Πεσμαζόγλου

ΟΙ ΔΥΤΙΚΕΣ αντιλήψεις, όπως καθρεφτίζονται μέσα από την στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ στο Κόσοβο, και η κριτική τους αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις για την ίδια την πρόσληψή μας των Βαλκανίων. «Η Δύση» στα πλαίσια αυτής της εισήγησης ως έννοια εκλαμβάνεται αφαιρετικά. Αναφέρομαι στην Δύση ως σύστημα πολιτικών αξιών όπως διαμορφώθηκε με πλαίσιο θεωρητικό τον πολιτικό φιλελευθερισμό: δημοκρατία, κοινωνία πολιτών, αυτονομία των οικονομικών και κοινωνικών οργανώσεων, ανθρώπινα και εθνικά δικαιώματα, πλουραλισμός, πολυπολιτισμός. Στην εισήγησή μου αυτή δεν εξετάζω τους εθνικιστικούς μηχανισμούς που υπογραμμίζουν την διαφορά εκεί που υπάρχει και την επινοούν εκεί που δεν υπάρχει με ακραία πρακτική συνέπεια τις εθνοκαθάρσεις που βιώσαμε στην Γιουγκοσλαβία. Εξετάζω αποκλειστικά τις συνθήκες που επέτρεψαν στην Δύση το πέρασμα σε μια αυθαίρετα επιλεκτική πατρωνεία της διαφοράς που δεν είναι άσχετη με το διαμορφούμενο στα Βαλκάνια δίκτυο επιτηρούμενων προτεκτοράτων – κρατικών, ημι-κρατικών και υβριδικών.

Η παρουσίαση αρθρώνεται γύρω από επτά σημεία-ερωτήματα:

1. Στο Κόσοβο, το γνωρίζουμε, λειτούργησαν τοπικά δύο εκδοχές του εθνικισμού, δύο συνεπακόλουθες αντιλήψεις περί κυριαρχίας – ο κυρίαρχος επεκτατικός σερβικός και ο πιο πρόσφατος αλβανικός αλυτρωτικός, ασκώντας δυο διαφορετικές μορφές τρομοκρατίας: την σερβική κρατική (και παρακρατική) και την UCKάδικη. Και για τους δυο εθνικισμούς το σύστημα αξιών είναι εκείνο που πηγάζει από τα λεγόμενα «ιστορικά δίκαια» – τα γνωρίζουμε πολύ καλά και στην χώρα μας. Πρόκειται για μια λογική εξ ορισμού αυθαίρετη και σχετικιστική. (Το Κοσσυφοπέδιο λίκνο της σερβικής συνείδησης προ 700 ετών για τους μεν, τόπος αναγέννησης του αλβανικού έθνους τέσσερις αιώνες αργότερα για τους δε.) Ποια είναι όμως σχηματικά η αντίληψη που διαπνέει την Δύση; Ως πλανητικά κυρίαρχος παράγων, μετά από μια δεκαετία πολλαπλά πολωτικής λειτουργίας επεμβαίνει στρατιωτικά υπηρετώντας μια δική της αντίληψη πε-

ρί πλανητικής κυριαρχίας, με έναν δικό της ακήρυκτο πόλεμο με μια δική της μορφή οργανωμένης τρομοκρατικής λειτουργίας, την ΝΑΤΟϊκή. Για την Δύση ορθώνεται στο ρητορικό επίπεδο αποφασιστικά το αξιακό σύστημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Θεωρητικά τα ηθικά κριτήριά της διαφέρουν από τα εθνικιστικά περί «ιστορικών δικαίων» μια που τίθενται ως αντικειμενικά, οικουμενικά και εφαρμόσιμα από όλους και σε όλες τις περιπτώσεις. Το πρόβλημα όμως ανακύπτει στο επίπεδο διαχείρισης και εφαρμογής τους. Πρώτο λοιπόν ερώτημα: η δυτική (κυρίαρχα αμερικανική) αντίληψη περί πλανητικής κυριαρχίας, η ρητορική διαχείριση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η τρομοκρατική λειτουργία των βομβαρδισμών μήπως, με καταλύτη την στρατιωτική επέμβαση στο Κόσοβο, συνδυαστικά τραυμάτισαν τις έννοιες της ανοχής και της Δημοκρατίας στην Δύση;

2. Το δεύτερο ερώτημα που τίθεται επιτακτικά είναι κατά πόσο κάθε φορά που οι συνθήκες βαφτίζονται ως «εκτάκτου ανάγκης» οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί της δημοκρατίας μπορούν να παραμερίζονται, να αντιμετωπίζονται ως περιττοί και να υποκαθίστανται με άλλες διαδικασίες. Θα αναφερθώ σε τρεις καθοριστικές σχέσεις της δημοκρατίας με τα media, τις δημοσκοπήσεις, και την τηλεοπτική διαχείρισή τους από τις αρχηγείες:

A. Οργανωμένα συμφέροντα των media συναρθρωμένα με στρατιωτικά και πολιτικά συμφέροντα, έχοντας επισκιάσει την ίδια την διπλωματική δραστηριότητα, επεδίωξαν στο εσωτερικό των δυτικών χωρών την συναίνεση. Για τον σκοπό αυτό μια μαζική προπαγάνδα ενορχηστρώθηκε για να «αποδείξει» ότι το γιουγκοσλαβικό καθεστώς δεν ήταν απλώς εγκληματικό αλλά ιστορικά το απόλυτα εγκληματικότερο (ξέρουμε όλες τις αναλογίες που χρησιμοποιήθηκαν: Χίτλερ, Ναζί, SS, Ολοκαύτωμα όπως και την αναγωγική ταύτιση του σερβικού λαού ως συλλογικά ένοχου, με τον Μιλόσεβιτς).

B. Ως απόρροια αυτής της προπαγάνδας οι λαοί της Δύσης διά δημοσκοπήσεων αποφαίνονται πλειοψηφικά αρχικά υπέρ της στρατιωτικής επέμβασης. Οι διαχειριστές των δημοσκοπήσεων μοιάζουν να είναι έτοιμοι να υποκαταστήσουν την έννοια της δημοκρατίας με την προσομοίωση δημοκρατίας.

Γ. Ο δημοψηφισματικός αυτός λαϊκισμός συμπληρώθηκε με έναν ηθικιστικό λόγο των πολιτικών αρχηγείων της Δύ-

* Εισήγηση στο διήμερο της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, (Σχολή Μωραΐτη).

σης (περί Ηθικής ο λόγος και ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις διεθνείς σχέσεις).

3. Στα Βαλκάνια αλλά και την Ανατολική Ευρώπη γενικότερα η αιφνιδιαστική εισαγωγή της ελεύθερης αγοράς, το γνωρίζουμε, έχει οδηγήσει σε αυτό που έχει αποκληθεί «μαφιόζικος αναρχοκαπιταλισμός» ελεγχόμενος κατά κανόνα από την πρώην κομμουνική νομενκλατούρα. Ποια όμως είναι η κατάσταση των πραγμάτων που μοιάζει να επικρατεί στην Δύση μετά την κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού; Την τελευταία δεκαετία –με επιτάχυνση τα τελευταία χρόνια– η τάση είναι σαφής: τα ισχυρότερα στην ιστορία κύματα συγχωνεύσεων και συγκρότησης τοπικά, περιφερειακά και πλανητικά γιγαντιαίων οικονομικών συμφερόντων (πάντα με αιχμή τα media, τις νέες τεχνολογίες, τις βιομηχανίες όπλων). Στην Δύση, λοιπόν, το βλέπουμε όλο και πιο ξεκάθαρα η διαφθορά προσώπων και θεσμών και η υπονόμηση της δημοκρατίας από το *diktat* του χρήματος και του κεφαλαίου έγινε περισσότερο από έκδηλες. Είναι αυτά τα δίκτυα που γονάτισαν στο πρόσφατο παρελθόν τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (αλλά και τις ηγεσίες του NATO και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής) και τον τελευταίο μήνα την Γερμανία. Εν ολίγοις ποιος κυβερνά, ο «κυρίαρχος λαός» ή τα κυρίαρχα «διαπλεκόμενα»; Ο Κολ πάντως έδωσε την απάντηση. Τι μας είπε; Απλούστατα ο όρκος σιωπής που έδωσε στους φίλους του, που εντελώς τυχαία συμπίπτουν με μεγάλους κεφαλαιούχους, υπερτερεί του όρκου του στο γερμανικό σύνταγμα και μέσω αυτού στον γερμανικό λαό. Αντί λοιπόν του βαλκανικού «ληστρικού καπιταλισμού» –*bandit capitalism*– λειτουργούν σε πλανητικό επίπεδο οι δυνάμεις του «τυχοδιωκτικού καπιταλισμού» –*casino capitalism*–, όπως ονοματίστηκαν από την καθηγήτρια του LSE Suzan Strange. Τι βλέπουμε λοιπόν στον καθρέφτη της Γιουγκοσλαβίας; Οι κατεξοχήν βιομηχανίες που βρίσκονται πίσω από τα μεγάλα σκάνδαλα στην Ευρώπη είναι εκείνες που είχαν στενά «μαρκάρι» και τα Γιουγκοσλαβικά. Γνωρίζουμε ακόμη πως η διπλωματία όλο και περισσότερο (κυρίως ισχυρών οικονομικά χωρών) αναλώνεται με την υποστήριξη και προώθηση οικονομικών συμφερόντων από τα πιο ευτελή δικαιώματα σε ταινίες που παίζουν πειρατικά και οι τελευταίοι τοπικοί ιδιωτικοί σταθμοί ως τις μεγάλες αγορές οπλικών συστημάτων ή όπως κατ' ευφημισμό σήμερα λέγονται «αμυντικών συστημάτων» και αύριο κάλλιστα μπορεί να διακινούνται ως «συστήματα ειρήνης». Παράλληλα, μαθαίνουμε ότι στους εκθεσιακούς χώρους προώθησής τους από Δυτικούς σε Ασιάτες και Αφρικανούς κυβερνητικούς τονίζεται το βεληγκεές καταστροφών και θανάτων. Ενδεικτικά λοιπόν αυτής της όλης διάβρωσης είναι τα όσα απεκάλυψε η Wall Street Journal για τον Richard Holbrook, προσωπικό μεσολαβητή του Προέδρου Κλίντον. Πριν κλείσει τις συμφωνίες για την ανεξαρτητοποίηση Σλοβενίας-Κροατίας είχε εξασφαλίσει συμφωνίες για ένα μεγάλο βοστανέζικο τραπεζικοα-

σφαλιστικό συγκρότημα που εκπροσωπούσε στην Ανατολική Ευρώπη έτσι ώστε να μονοπωλήσει την αγορά.

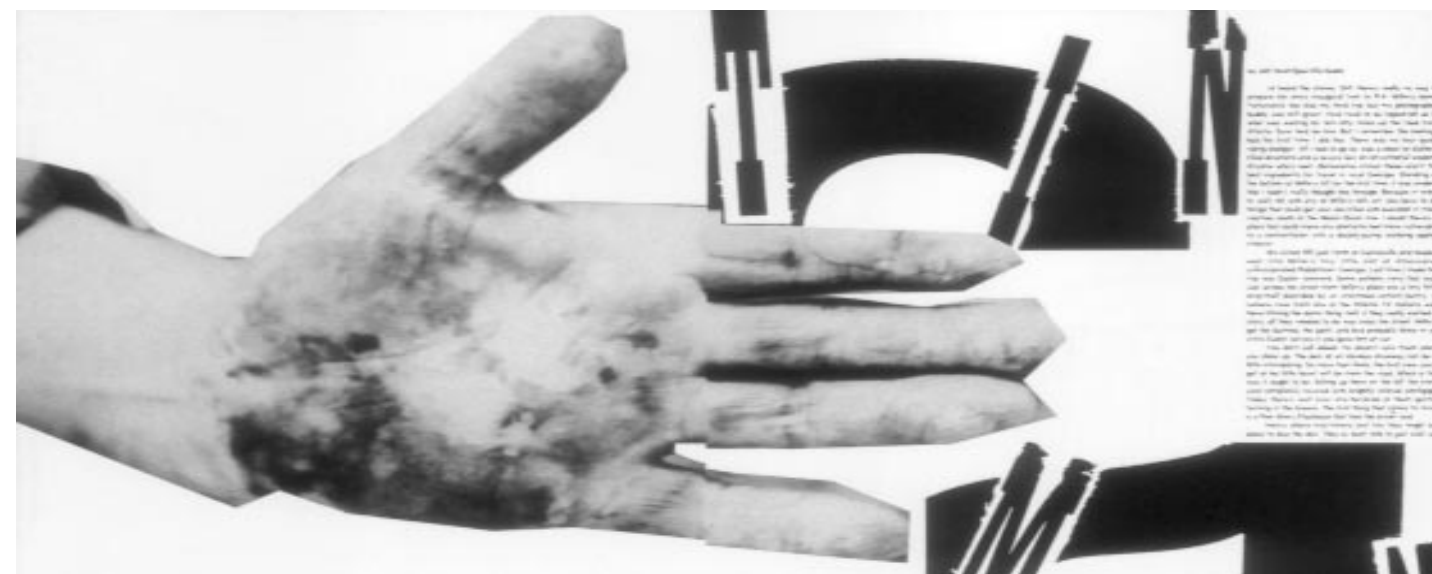
4. Ο απόλυτος έλεγχος των ΜΜΕ σε συνθήκες ολοκληρωτισμού όπως στην Γιουγκοσλαβία είναι δεδομένος (πάντα υπάρχουν οι εξαιρέσεις στον κανόνα των αντιστεκομένων π.χ. ο ρ/σ Β-92). Πόσο όμως πραγματικά ανεξάρτητα είναι τα δυτικά ΜΜΕ; Στην Δύση, παρά την κυριαρχούσα ρητορεία, η βασική αρχή της ανεξαρτησίας των ΜΜΕ *πόρρω απέχει από την εφαρμογή της*. Στην διάρκεια του πολέμου τα media βρέθηκαν σε καθεστώς κατ' ουσίαν πλήρους εξάρτησης, και δεν αναφέρομαι στις δομικές εξαρτήσεις από τις ελέγχουσες τα μεγάλα τηλεοπτικά δίκτυα πολεμικές βιομηχανίες αλλά στις εξαρτήσεις από τις επίσημες καθεστωτικές πηγές πληροφοριών και μόνο. (Τα περίφημα *briefings* του Πενταγώνου, του Λευκού Οίκου, του State Department και του NATO). CNN, ABC και δεκάδες ιδιωτικά αμερικανικά τηλεοπτικά κανάλια λειτουργήσαν ως όργανα προπαγάνδας του κρατικού μηχανισμού. Η ίδια συλλογιστική είναι που στο όνομα της συλλογικής ενοχής οδήγησε στον βομβαρδισμό της Γιουγκοσλαβικής τηλεόρασης σκοτώνοντας 12 Σέρβους δημοσιογράφους που δέκα μήνες αργότερα η Διεθνής Επιτροπή για την Προστασία των Δημοσιογράφων αρνήθηκε να τους περιλάβει ακόμη και στην λίστα φονευθέντων δημοσιογράφων το 1999. Δεν μπορούσαν να συμπεριληφθούν, απεφάνθη η Επιτροπή, καθόσον επρόκειτο για ένα απλό ατύχημα. Αποτυπώθηκε ακόμη και στην έλλειψη ανοχής στην έκφραση αντίθετης άποψης. Περιστατικά αναφέρθηκαν στην Αγγλία, την Ιταλία και την Γαλλία. Στην περίπτωση του Regis Debray ο Ignacio Ramonet, διευθυντής της Monde Diplomatique, θα μιλήσει για «πραγματικό λυντσάρισμα», αντίστοιχο θα προσέθετα με όσα υπέστη ο Ριχάρδος Σωμερίτης στην Ελλάδα για τους αντίστροφους λόγους. Μετά τον πόλεμο όχι μόνο πληθώρα άρθρων, ημερίδων και εισηγήσεων μαρτυρούν για την συστηματική παραπληροφόρηση αλλά και οι ίδιοι οι εκπρόσωποι της Συμμαχίας ομολόγησαν πως επεδίωξαν και πέτυχαν την επιλεκτική διοχέτευση ή απόκρυψη κρίσιμων πληροφοριών για λόγους προπαγανδιστικούς.

5. Η απουσία δημοκρατικής «πολιτικής κουλτούρας» στις περισσότερες βαλκανικές χώρες είναι δεδομένη. Το ερώτημα που αναδύεται είναι με καταλύτη το Κόσοβο τι προκύπτει για την υφή, για την ποιότητα της Δημοκρατίας στην Δύση; *Μια πολιτισμένη –όπως εξυπακούεται– κοινωνία πολιτών δεν μπορεί να είναι πολιτισμένη στον τόπο της και να συμπεριφέρεται «απολίτιστα» σε άλλες χώρες ή να στηρίζει «αυταρχικά καθεστώτα».* Η έννοια της «κοινωνίας πολιτών» προτάσσεται ως γνωστόν από την Δύση την δεκαετία του 1980 σε αντιδιαστολή με την κρατικοποιημένη κοινωνία του υπαρκτού σοσιαλισμού. Βασικά της συστατικά: η ελεύθερη

αγορά και οι αυτόνομες επιχειρηματικές μονάδες, τα ανεξάρτητα επικοινωνιακά μέσα, οι μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (NGOs), τα ανθρώπινα και εθνοτικά δικαιώματα στην αυτοοργάνωση και αυτοδιάθεσή τους (πάντα σε αντιδιαστολή με την ολοκληρωτική επιβολή του κράτους επί του ατόμου και των οργανώσεών του). *Πρόκειται για όλα τα σημαντικά κεκτημένα μιας δημοκρατικής ευρωπαϊκής δυτικής παράδοσης που φυσικά και δεν αμφισβητούνται.* Αυτό που κρίνεται είναι ο έκδηλος δυτικός ναρκισσισμός σε κάθε διδασκαλία σε κάθε κουβέντα περί κοινωνίας πολιτών όπως επίσης και ο συναφής ακκισμός για τις ανεξάρτητες από το κράτος «ΜΗ Κυβερνητικές Οργανώσεις» όπως τονίζεται στερητικά και στο όνομά τους. (Δεν αναφέρομαι σε ορι-

ρης. Αλλά δεν έστειλαν κανένα γιατρό μέσα στην Σερβία και το Κόσοβο και αυτό είναι καταδικαστέο. Αν και δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τις επακριβείς συνθήκες των δράσεων και αντιδράσεων της διεύθυνσης και των παρακαλαδίων της οργάνωσης, είναι δύο φορές καταδικαστέα η διαγραφή του ελληνικού κλάδου τους επειδή ακριβώς προσπάθησε να καλύψει το δεδομένο κενό που ανεξάρτητα ευθυνών διαμορφώθηκε.

Γ) Ειρηνόφιλες οργανώσεις τόσο δραστήριες στο παρελθόν, κατήγγειλαν την Σερβία και πολύ ορθά (για τους δικούς της ακήρυκτους πολέμους). Τήρησαν όμως σιγή ιχθύος, όταν δεν υποστήριξαν ανοιχτά τους βομβαρδισμούς. Βλέπουμε ειρηνιστές της δεκαετίας του 1960 να μετατρέπονται σε φανατικούς μιλιταριστές.

σμένες από τις νεότευκτες εν Ελλάδι δρώσες ΜΚΟ που όπως φαίνεται έχουν γίνει κυβερνητικότερες των κυβερνητικών και παρεπιπτόντως στην διάρκεια του πολέμου Νατοϊκότερες των Νατοϊκών). Τι προκύπτει λοιπόν για τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στον καθρέφτη του Κοσόβου; Σειρά δυτικών και διεθνών NGOs να μετατρέπονται από «μη κυβερνητικές» σε υπερκυβερνητικές.

Α) Στην διάρκεια του πολέμου NGOs με παράδοση ουσιάδη δεκαετιών που παρακολουθούσαν από κοντά την κατάσταση ως προς τα ανθρώπινα και εθνοτικά δικαιώματα όπως η *Amnesty International* και η *Human Rights Watch* αντέδρασαν στον ξεριζωμό και τον σκοτωμό Αλβανών προσφύγων και κατήγγειλαν τις εθνοκαθαρτικές πρακτικές και πολύ ορθά. *Αγνόησαν* όμως τις εκκλήσεις Σέρβων πολιτών που σκοτώθηκαν είτε από πυροβολισμούς του UCK είτε από βομβαρδισμούς του NATO. Αδιαφόρησαν ακόμη σήμερα στον διωγμό τους όπως και άλλων μειονοτικών (όπως κατήγγειλε πρόσφατα ο πρόεδρος της εβραϊκής κοινότητας της Πρίστινα). **Β)** Οι «Γιατροί χωρίς Σύνορα» έστειλαν δεκάδες γιατρούς στα αλβανικά προσφυγικά στρατόπεδα και πολύ ορθά – όπως επεσήμανε ο πρόεδρος του ελληνικού παραρτήματος Βουδού-

Δ) Περιβαλλοντικά κινήματα και κόμματα, κινητοποιούνται για την διάσωση του κάστορα και της αρκούδας που κινδυνεύουν από την χρήση τους σε ενδυματολογικά είδη, και ορθώς. Όταν όμως μένουν ασυγκίνητοι μπροστά στις ποικίλες περιβαλλοντικές καταστροφές που προκλήθηκαν από τον βομβαρδισμό πετροχημικών εγκαταστάσεων, χημικών εργοστασίων, την χρήση βομβών διασποράς και πυραύλων με γόμωση ουρανού υποθηκεύοντας την ζωή δεκάδων χιλιάδων κατοίκων κάθε εθνότητας, τότε υπάρχει σοβαρότατο πρόβλημα.

Ε) Στις Μη Κυβερνητικές συνιστώσες της κοινωνίας πολιτών εντάσσονται κατά κάποιο τρόπο και οι εκκλησιαστικές οργανώσεις. Στην όλη Γιουγκοσλαβική διένεξη, ενώ είδαμε μια συνταύτιση των εκκλησιών με τις ομόσπονδες κυβερνήσεις (ορθόδοξη εκκλησία με το Γιουγκοσλαβικό κράτος, –ακόμη και στην Ελλάδα– καθολική με το κροατικό) στην διάρκεια της διένεξης στο Κόσοβο και ο Πάπας και ο Οικουμενικός Πατριάρχης καταδίκασαν κάθε μορφή βίας – την τοπική εθνικιστική, και την νατοϊκή στρατιωτική επέμβαση. Από τις αντιμαχόμενες παρατάξεις όμως απολυτοποιήθηκε ο ρόλος της θρησκείας (π.χ. για τους ορθοδό-

ξους όλα δάκτυλος του Πάπα (ξεχνώντας τον σκοτεινό της ρόλο στην πρόσφατη δικτατορία) ή για τους Καθολικούς για όλα φταίει η οθωμανική και βυζαντινή κληρονομιά (ξεχνώντας στιγμιαία τον κεντρικό ρόλο της καθολικής εκκλησίας σε συστοιχία ολοκληρωτισμών από την φασιστική Ιταλία και την ναζιστική Γερμανία έως πολύ πρόσφατα στην φρανκική Ισπανία και την σαλαζαρική Πορτογαλία).

Συνοψίζοντας: Φαίνεται πως με την εσωτερίκευση της *raison d'état* πολλές «Μη Κυβερνητικές οργανώσεις» κατάφεραν από μόνες τους να κρατικοποιηθούν σε σημείο που η ίδια η επιχορήγησή τους να εξαρτάται από την συμπεριφορά τους. Ο Πρόεδρος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού ήταν μεταξύ εκείνων που επεσήμανε τέτοιες εξαρτήσεις οι οποίες έκαναν διαχωρισμούς μεταξύ «καλών και «κακών» θυμάτων του πολέμου. Στην διάρκεια του πολέμου πάντως επτά ηγέτες διεθνών NGOs κατήγγειλαν (από την Monde) σε διακήρυξή τους πως το NATO, μια στρατιωτική συμμαχία κρατών, με ορολογία ανθρωπιστική συνδεδεμένη με τις δικές τους στοχεύσεις και αξίες, επεδίωξε την υποκατάστασή τους, νομιμοποίησε την δική του βία συγκαλύπτοντας άλλα συμφέροντα. Εν ολίγοις, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οργανώσεις γιατρών και δημοσιογράφων «χωρίς σύνορα», «περιβαλλοντικές» οργανώσεις και άλλες «ειρηνόφιλες» ηχούσαν ψευδεπίγραφες, έμοιαζαν ως εάν να καλλιεργούσαν ψευδή συναισθήματα συμπόνιας επιλεκτικά σε μια και μόνο κατεύθυνση αποστρεφόμενες τις άλλες.

6. Μια πολιτισμένη κοινωνία πολιτών που σέβεται τον εαυτό της, όπως δεν μπορεί να είναι πολιτισμένη εντός της επικράτειάς της και αυθαίρετη εκτός, δεν μπορεί ούτε να μετατρέπεται από πολιτισμένη σε ειρηνικές περιόδους σε «απολίτιστη» σε έκτακτες περιόδους κρίσης. Στην αυτοεικόνα της Δύσης εντελώς κεντρικό στοιχείο ταυτότητας είναι η όλη διαχείριση του δικαίου της πολιτισμού και μάλιστα όχι τόσο σε περιόδους, «χλαπάτσας» αλλά σε περιόδους κρίσης: διεθνείς νόμοι, διεθνώς συμπεφωνημένες διαδικασίες. Καταστατικοί χάρτες διεθνών οργανισμών, εσωτερικά συντάγματα. Τι αποκάλυψε λοιπόν το Κόσοβο;

A. Σε διεθνές επίπεδο ανάγλυφα προέκυψε η παραβίαση σειράς διεθνών νόμων και κανονισμών: οι σχετικοί με την κήρυξη πολέμου και με τους τρόπους διεξαγωγής του.

B. Την παραβίαση όλων των κανόνων διεθνούς συμπεριφοράς όπως ορίζονται από τον ΟΗΕ, τον μόνο υπαρκτό αρμόδιο διεθνή θεσμό που σε πραγματικά οριακές περιπτώσεις νομιμοποιείται να αποφασίζει για θέματα ειρήνης και πολέμου. Σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι εξαιρετικά δύσκολη η θέση του Οργανισμού, καθόσον στο Συμβούλιο Ασφαλείας συμμετέχουν χώρες με εξαιρετικά βεβαρυσμένο «ποινικό μητρώο» (Εάν δεν θέλουμε να κλείνουμε τα μάτια στις συστηματικές παραβιάσεις της Ρωσίας μόλις πρόσφατα στην Τσε-

τσενία, της Κίνας –αιματηρή καταστολή φοιτητικής εξέγερσης– και των ΗΠΑ με την στήριξη αντίστοιχων καθεστώτων.

Γ. Την καταστρατήγηση της Χάρτας του NATO, δηλαδή το καταστατικό της ίδιας της συμμαχίας που αποφάσισε για την στρατιωτική επέμβαση. Η Χάρτα του NATO ορίζει ως καθαρά αμυντικούς τους σκοπούς του.

Δ. Εκτός από την καταστρατήγηση διεθνών κανονισμών καταπατήθηκαν εσωτερικά και τα συντάγματα των χωρών της Συμμαχίας – στις ΗΠΑ η κήρυξη πολέμου περνά από το Κογκρέσο, στην Αγγλία από την βασίλισσα και την Βουλή των Κοινοτήτων. Σε κανένα Σύνταγμα δεν προβλέπεται η συμμετοχή σε οποιαδήποτε στρατιωτική ενέργεια επιθετικής μορφής. Εξ ου και «ακήρυκτος ο πόλεμος». (Επικίνδυνο προηγούμενο, γι' αυτό και επανερχόμαστε με κείμενα, βιβλία και εισηγήσεις ένα χρόνο αργότερα).

Για όλα αυτά γράφτηκαν πολλά από νομικούς και συνταγματολόγους σε Ευρώπη και Αμερική (στην Ελλάδα αρθρογράφησαν οι Αντώνης Μανιτάκης, Αντώνης Μπρεδήμας, Νίκος Αλιβιζάτος). Δεν πρόκειται να επεκταθώ. Θα αρκετώ σε μια διατύπωση του Marcus Raskin συνιδρυτή του έγκυρου Αμερικανικού Ινστιτούτου *Institute for Policy Studies*: «Ανεξαρτήτως των επιδιώξεων αυτού του παράνομου πολέμου... το μήνυμα που εκπέμπει στους Αμερικανούς πολίτες είναι πως ο νόμος δεν έχει ουδεμία σημασία όταν η εκτελεστική εξουσία στοχεύει να δράσει κατά έναν αυτοκρατορικό [imperial] και ανεξέλεγκτο τρόπο».

Αυτά ως προς την ανομία που επεκράτησε στην κήρυξη και την διεξαγωγή του πολέμου. Ο βαθμός πολιτισμού μιας χώρας κρίνεται όμως και από την στάση της απέναντι στους διεθνείς θεσμούς απονομής δικαιοσύνης. Για να δούμε λοιπόν τι προέκυψε και σε αυτό το πεδίο.

A. Οι πληροφορίες, βάσει των οποίων τεκμηριώθηκε το κατηγορητήριο ενάντια στην σερβική ηγεσία, διοχετεύθηκαν από την αμερικανική διοίκηση σε στιγμές και σε κατευθύνσεις που αφήνουν πολλά ερωτηματικά αναπάντητα. Η Louise Arbour, Καναδή εισαγγελέας στην Χάγη, τόνισε πως για να κινηθεί ενάντια στην σερβική ηγεσία ήταν αναγκασμένη να στηριχθεί στην διοχέτευση πληροφοριών από την αμερικανική CIA και την βρετανική Intelligence. Η ενεργοποίηση ποινικών διαδικασιών είναι απόλυτα εξαρτημένη από πηγές τέτοιας υφής. Όμως τέτοιες πληροφορίες δεν διοχετεύθηκαν για χρόνια ούτε ενάντια στον Μιλόσεβιτς ούτε ενάντια στον Τούτσμαν και οι δύο απόλυτα συνυπεύθυνοι για μαζικά εγκλήματα στην Βοσνία (250 χιλιάδες νεκροί). Η επιβολή του «δικαίου του νικητή» γίνεται ακόμη πιο εύκολη σ' αυτές τις συνθήκες επικράτησης «του δικαίου του «παντο-γνώστη νικητή»».

B. Η κατάφωρη χρήση διπλών μέτρων και σταθμών στην περίπτωση του Κοσόβου έχει επισημανθεί από πολλούς. Ο Jonathan Miller, κορυφαίος αμερικανός καθηγητής συνταγματικού δικαίου, υποστήριξε πως μερικά από τα ίδια κριτή-

ρια που χρησιμοποιήθηκαν για την «επικήρυξη» του Μιλόσεβιτς είναι εξίσου εφαρμόσιμα για τους βομβαρδισμούς στην Γιουγκοσλαβία ενοχοποιώντας τον Πρόεδρο των ΗΠΑ και την πολιτικο-στρατιωτική ηγεσία του NATO. Τις κατηγορίες του για ενδεχόμενα εγκλήματα πολέμου συμμερίζεται και ο Walter Rockler, Δημόσιος Εισαγγελέας για την αμερικανική πλευρά στις δίκες της Νυρεμβέργης. Θα μιλήσει μάλιστα για «διαρκή [νατοϊκά] εγκλήματα πολέμου».

Γ. Συμπληρωματικά χαρακτηριστική είναι η άρνηση υπογραφής διεθνών συνθηκών από τις ΗΠΑ, αρνούμενες ως εκ τούτου να είναι υπόλογοι σε διεθνή δικαστήρια.

• Αρνείται να υπογράψει διεθνείς συνθήκες για την απαγόρευση χρήσης ναρκών εδάφους, βομβών διασποράς – και

χώρα-μέλος της ίδιας της συμμαχίας. Η αυθαιρεσία του επιλεκτικού σχετικισμού στοιχειοθετείται όμως και από δύο ακόμη περιστατικά της συγκεκριμένης συγκυρίας που συμπτωματικά συνέπεσαν χρονικά με το Κόσοβο.

• Ενόσω ο Μιλόσεβιτς «καταζητείται» και μάλιστα με «επικήρυξη» χρηματική –«wanted»–, οι ΗΠΑ πιέζουν ασφυκτικά και εν τέλει με επιτυχία την Αγγλία να απελευθερώσει τον άνθρωπό τους για χρόνια στην Χιλή, τον δικτάτορα Πινοσέτ υπαίτιο χιλιάδων εκτελέσεων και δεκάδων χιλιάδων βασανισθέντων.

• Τους ίδιους μήνες των «ανθρωπιστικών βομβαρδισμών» στο Κόσοβο, Αγγλία και ΗΠΑ συνεχίζουν να στηρίζουν, να εξοπλίζουν και να εκπαιδεύουν τους Ινδονήσιους, ενόσω αυτοί επιδίδονται σε ταυτόσημες με τους Σέρβους εθνοκα-

ΚΑΤΑ- ΣΤΡΑΤΗ- ΓΗΣΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΚΑΤΑΠΑ- ΤΗΘΗΚΑΝ

μάλιστα τις χρησιμοποιεί στον βομβαρδισμό του Κοσόβου (στάση που στηλίτευσε ως επαίσχυντη ο πρώην πρόεδρος των ΗΠΑ Κάρτερ).

• Παραβιάζει από κοινού με το NATO –σύμφωνα με τον Cornelio Sommaruga Πρόεδρο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού– δύο πρωτόκολλα του 1977 –συμπληρωματικά της μεταπολεμικής νομοθεσίας– τα οποία περιόριζαν τα διαθέσιμα όπλα ανάμεσα στους εμπόλεμους έτσι ώστε να αποτρέπεται ο αδιάκριτος βομβαρδισμός πολιτών και η καταστροφή του περιβάλλοντος.

• Την περίοδο του Κοσόβου συζητείται το σχέδιο για την συγκρότηση ενός Διεθνούς Δικαστηρίου για εγκληματίες πολέμου, θεσμός που θα αποτελούσε το κυριότερο βήμα για την απονομή δικαιοσύνης. Η μόνη χώρα που αρνείται πεισματικά να προσυπογράψει την ίδρυση αυτού του δικαστηρίου είναι οι ΗΠΑ μετατρέποντας όλη την ρητορεία περί της ανάγκης προσωπικής ενοχοποίησης σε εργαλείο προπαγάνδας εφαρμόσιμο μόνο για τους άλλους – όχι όμως για τον εαυτό τους.

Δ. Τα πολλαπλά μέτρα και σταθμά δεν στοιχειοθετούνται μόνο με την στάση της Δύσης απέναντι σε σωρεία καθεστώτων στο παρελθόν και ακόμη περισσότερο απέναντι σε

θαρτικές πρακτικές στο ανατολικό Τιμόρ (αποκάλυψη μεταγενέστερη της αγγλικής Observer).

7. Κεντρικό στοιχείο στην εννοιολόγηση της Ευρώπης της Δύσης από την στιγμή αυτοσυνειδητοποίησής της υπήρξαν τα Πανεπιστήμια, ευρύτερα η λογιόσύνη αρχικά η διανόηση – ως κριτική διανόηση πιο πρόσφατα. Με βάση το σύνολο των παραβατικών και αντιθετικών πρακτικών που ανέλυσα πώς αντέδρασε η *δυτική διανόηση*; Στον καθρέφτη λοιπόν του Κοσόβου και της στρατιωτικής επέμβασης τι αντανακλάται; Από την μια αναμφίβολα έχουμε μια ευαισθητοποιημένη κοινή γνώμη και εν εγρηγόρσει διανόηση για θέματα που άπτονται των ανθρωπίνων και εθνοτικών δικαιωμάτων. Και ευτυχώς. Αυτό όμως που εκπλήσσει είναι πως η *δυτική «κοινή διανόηση»* δεν μπόρεσε να διακρίνει μεταξύ της δικής της γνήσιας αγωνίας για τα ανθρώπινα δικαιώματα από την διαχείριση και πατρωνεία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προστάθησε να επιβάλει δια του εκφοβισμού η οργανωμένη πολιτικο-στρατιωτική Δύση. Το διπλά τραγικό στο Κόσοβο είναι πως η επίκληση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν προσχηματική όχι επειδή δεν είχαμε ένα καθεστώς βίαιων εθνοκαθαρτικών πρακτικών αλλά επειδή ακρι-

βώς είχαμε ήδη μια κόλαση στην οποία επικάθισε μια άλλη (εκείνη των βομβαρδισμών). Ο κίνδυνος, λοιπόν, που διαγράφεται σήμερα είναι η διαχείριση και πατρωνεία ενός ευρύτατου φάσματος δικαιωμάτων, θρησκευτικών ελευθεριών (που διεξοδικά παρουσίασε πρόσφατα στο *Βήμα* ο Νίκος Αλιβιζάτος), δημογραφικών μετατοπίσεων σε συνδυασμό με μεταδοτικές ασθένειες, περιβαλλοντικών ζητημάτων και τρομοκρατικών εστιών σύμφωνα με τις κατά περίπτωση ερμηνείες που θα δίδονται ώστε να εξυπηρετούνται τα συμφέροντα του ισχυρότερου). Δύσκολα βρίσκει κανείς χώρα που να μην παραβιάζει συνδυαστικά ορισμένα τουλάχιστον από τα ως άνω πεδία. Στην Δύση –Ευρώπη και ΗΠΑ (και την *καθ' ημάς Δύση*) σημαντικότετοι πυρήνες της πιο μάχιμης κριτικής διάνοησης κατήγγειλαν απερίφραστα και από την αρχή την στρατιωτική επέμβαση. Ευρώπη και Δύση, βλέπετε, δεν είναι μόνο όσοι ταυτίζονται με τους βομβαρδισμούς, όσο και εάν οι εγχώριοι απολογητές τους επιθυμούν να διεκδικούν αποκλειστικά αυτό το δικαίωμα. Ευρώπη είναι και όλοι όσοι συνεχίζουν και διατηρούν μια συνεχώς ανανεούμενη κριτική παράδοση. Μια παράδοση που σήμερα επιδιώκει να αποκαλύπτει πίσω από την ρητορεία περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων όταν προέρχεται από τον τρόπο που βιώσαμε στο Κόσοβο, σκοπιμότητες, συμφέροντα, κυνικούς μηχανισμούς και τεχνολογικά υπερεξελιγμένους ψυχρούς εκτελεστές. Είναι οι ίδιοι εκείνοι πυρήνες που για χρόνια ανέλυαν κριτικά τα φαινόμενα του εθνικισμού καταγγέλλοντας τις εθνοκαθαρτικές του πρακτικές. Μίλησαν από την πρώτη στιγμή για νέο τεχνολογικό μεσαίωνα (Hobsbawm, Said, Wallerstein) για «τρίτο δρόμο στους βομβαρδισμούς» (Bourdieu, Martin Jacques, Pinter, Handke, Gore Vidal, Dario Fo) για πολλαπλές μορφές κυριαρχίας (Derrida). Στην Ελλάδα ξεχωριστή μνεία χρειάζεται για την συστηματική δουλειά του Ανδρέα Πανταζόπουλου στην *Αυγή* – ένα διαρκές φόρουμ) αλλά και την αρθρογραφία των Άγγελου Ελεφάντη, Κωνσταντίνου Τσουκαλά, Βαγγέλη Μπιτσώρη και Δημήτρη Ραυτόπουλου). Δεν ξέρω εάν ήταν λόγοι κακώς νοούμενου πατριωτισμού που επέτρεψαν για πάνω από πέντε μήνες βασικούς θεωρητικούς του Φιλελευθερισμού να τοποθετηθούν προσθέτοντας την φωνή τους στην ως άνω μάχιμη κριτική διάνοηση. (Άραγε δεν μίλησαν στην διάρκεια του πολέμου για λόγους κακώς νοούμενου πατριωτισμού ή επειδή διδάχθηκαν από τις μετέπειτα εξελίξεις;) Θα παραθέσω δύο μόνο παραδείγματα από κοινώς αναγνωρισμένα σύμβολα του παραδοσιακού θεωρητικού φιλελευθερισμού. Το πρώτο δείγμα γραφής είναι του Ralf Dahrendorf: *Οι αποφάσεις του Νάτο σχετικά με πόλεμο και ειρήνη –ανάμεσα στους πολλούς αυταρχικούς πειρασμούς [της εποχής μας]– ... δεν υπόκεινται σε δημοκρατικούς ελέγχους ... [και τούτο] σταθερά σημαίνει απώλεια-στέρωση δημοκρατίας» (... invariably) meaning a loss of democracy».* Το δεύτερο παράδειγμα αφορά τα κριτήρια

διασύνδεσης ηθικής, δικαίου και πολιτικής πράξης που διατύπωσε ο John Rawls – στο βιβλίο του, το οποίο εκδοθέν οκτώ μήνες μετά τον πόλεμο, τον περασμένο Δεκέμβριο, αλλά πρωτογραμμένο πριν από τον πόλεμο, δεν επιδέχεται παρερμηνεία. Φωτογραφίζοντας, θα έλεγε κανείς, τον ίδιο τον πόλεμο ή το ενδεχόμενο κήρυξης πολέμου σημειώνει:

A) Μια στρατιωτική επέμβαση για τον Rawls μόνο με κριτήρια καθαρά αμυντικά, όταν δηλαδή εμφανώς και άμεσα απειλείται μια χώρα ή ένας συνασπισμός χωρών, τότε και μόνο τότε γίνεται κατανοητή. Β) Όταν απειλείται η διεθνής ειρήνη (στην περίπτωση του Κοσόβου δεν απειλήθηκε από τις εθνο-καθαρτικές δραστηριότητες των Σέρβων αλλά από την στρατιωτική επέμβαση του ΝΑΤΟ – μια που έκτοτε τρεις φορές ακούστηκε το ενδεχόμενο πυρηνικού πολέμου). Γ) Βασική προϋπόθεση που θέτει στο βιβλίο του είναι η ύπαρξη διεθνών νόμων και κανονισμών σεβαστών από όλους και από όλους εφαρμοστέων.

Σε αυτό το σύνολο κριτικών στοχασμών και ευαισθησιών μπορούμε να στηρίξουμε την όποια αισιοδοξία. Ειδάλλως η συνάνθρωπη σήμερα, αξιολογικού λόγου και πολιτικο-στρατιωτικής χρήσης ή κατάχρησής του στην πράξη χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή. Ο πρόσθετος λόγος που απαιτείται μεγάλη επιφυλακτικότητα είναι η *αύξουσα συνθετότητα και οι επιταχυνόμενες νέες μορφές αδιαφάνειας* πίσω από την φαινομενική διαφάνεια και το άπλετο φως της οθόνης και του διαδικτύου που με τα πράγματι επαναστατικά του επιτεύγματα μας μαγνητίζουν αλλά που συνάμα είναι δυνατόν να μας αποπλανούν. Δεν αποκλείεται τότε έχοντας πάρει όλες τις αναγκαίες προφυλάξεις, αντί του να βλέπει κανείς την υλικά, τεχνολογικά και ηθικά απαστράπτουσα Δύση, στον καθρέφτη του Κοσόβου να αντικατοπτρίζονται οι βαθύτεροι φόβοι της όχι τόσο για την περαιτέρω στερεότυπη βαλκανιοποίηση των Βαλκανίων όσο για την εν δυνάμει βαλκανιοποίηση της ίδιας της Δύσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Dahrendorf, Ralf, «The Third Way and Liberty. An Authoritarian Streak in Europe's New Center», *Foreign Affairs*, vol. 78, no. 5, October 1999.
- Hobsbawm, Eric, «Global Order: a Roundtable», *Prospect*, September 1999.
- King, Charles, «Where the West went wrong. The real driving forces behind the wars in Bosnia and Kosovo», *Times Literary Supplement*, 7th May, 1999, ps. 3-4.
- Raskin, Marcus, «An Undeclared War In Nowhere-Land», *Washington Post*, and *International Herald Tribune*, 6 May 1999.
- Rawls, John, *Law of Peoples*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999.
- Said, Edward, «Protecting the Kosovars», Internet, Znet Kosovo/ NATO Contents, 20 April 1999 (3 pages).